

BO ROTHSTEIN

FNA: ROSSZ ÖTLET A JÓLÉTI ÁLLAM SZEMPONTJÁBÓL*

A társadalmi igazságosságra való valóban nemes törekvésében a politikai baloldalnak a történelem során számos olyan ötlete volt, amelyek – ha szabad ezt mondani – nem voltak igazán átgondoltak. Példa erre a tervgazdaság, a termelési eszközök teljes államosítása, a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálása, de említhetném a svéd bérmunkás alapokat is. Az egyik oka ezeknek a – néha rettenetes – kudarcoknak, hogy nem foglalkoztak a megvalósítás folyamatával és nem gondolták át, hogy az intézkedések miként és milyen következményekkel fognak ténylegesen járni akkor, amikor szembetalálkoznak a valósággal.

Számos baloldali politikai program csak általános elvekre korlátozódott, az alkalmazásukkal kapcsolatos konkrét problémák kimaradtak belőlük. Ez nem jó módja a politikaalkotásnak, mivel – ahogyan a kutatások rámutatnak – jó szándékú közpolitikák sokasága, különös tekintettel azokra, amelyek a társadalmi igazságosság előmozdítását célozták, az alkalmazás során csúfos kudarcot vallottak. A jó szándék gyakran meghiúsult, amikor a program bevezetése „bürokratikus rémálmhoz”, ez pedig a széleskörű legitimitáció elvesztéséhez vezetett („a pokolba vezető út is jó szándékkal van kikövezeve”...).

A politikai baloldal legújabb ilyen ötlete a feltétel nélküli univerzális alapjövedelem (FNA) néven ismert. Az elgondolás egyszerű: minden állampolgár jogosulttá válik egy alapjövedelemre, amely felszabadítja őket a kereső munkavégzés kényszere alól. Az ellátás univerzalizizmusa azt jelenti, hogy azok is részesülnek ebben az alapjövedelemben, akik dolgoznak. Az FNA mellett érvelők a modell számos előnyére hívják fel a figyelmet. Először is, fel lehet számolni mindazokat a rászorultság-elvű támogatásokat, amelyekben azok részesülnek, akik nem tudnak fizetett munkából megélni. Másrészt a technológiai fejlődés következtében a munkahelyek száma jelentősen lecsökken majd, ami azt jelenti, hogy a jövőben sokan nem tudnak majd fizetett munkát találni maguknak. Harmadrészt, egy ilyen reform rákényszerítené a munkáltatókat, hogy elfogadhatóbb és kevésbé lealacsonyító munkahelyeket hozzanak létre, mivel az emberek nem vállalnának el olyan munkalehetőségeket, amelyeket nem találnak kielégítőnek. Az emberek felszabadítása a fizetett munkavégzés kényszere alól pedig – az alapjövedelem

* Bo Rothstein: UBI: A Bad Idea For The Welfare State, in Philippe van Parijs (ed.): *Basic Income And The Left: A European Debate*, Social Europe Edition London, 2017, 103–110.

mellett érvelők szerint – az önkéntes vagy civil társadalmi szektort, valamint a kulturális életet is megerősítené.

Széles támogatói bázis

Az elgondolás mögött jelentős számban sorakoztak fel világszerte elismert politikai filozófusok, de számos zöld és baloldali politika párt különböző frakciói, továbbá nemzetközi hírű politikusok, köztük Bernie Sanders vagy Jeremy Corbyn, és meglepő módon a Szilícium-völgy több nagynevű informatikai vállalkozója is. A javaslatok eltérnek ennek a feltétel nélküli univerzális alapjövedelemnek a szintjével kapcsolatban, de amennyiben az a cél, hogy meg lehessen élni belőle, akkor 800 angol font körüli összegek szoktak előkerülni – amennyit egy diákhittel biztosít a megélhetési költségek fedezésére.

Az FNA egy nagyon jó szándékú elképzelés, érdemes azonban felhívni a figyelmet néhány olyan problémára, amit nem szokás figyelembe venni. Először is, egy ilyen reform fenntarthatatlanul drága lenne, és ily módon veszélyeztetné az állam arra való képességét, hogy fenntartsa a közszolgáltatások – például az egészségügy, az oktatás vagy az idősgondozás – színvonalát. A színvonal romlása ezeknek a közszolgáltatásoknak az esetében ahhoz vezetne, hogy sokan azok közül, akik ezt megengedhetik maguknak, elkezdenék a magánpiacon megvásárolni ezeket a szolgáltatásokat. Ez pedig azt jelentené, hogy ennek a csoportnak (hívjuk őket középosztálynak) az adófizetési hajlandósága jelentősen lecsökkenne, mivel azt kérdeznék maguktól, hogy miért is kellene nekik „kétszer fizetniük”. Az adóbevételek csökkenése még inkább ellehetetlenítené a minőségi közszolgáltatások fenntartását, ami egy olyan lefelé tartó spirálhoz vezethetne, amelynek során az elérhető szolgáltatások minősége azok számára, akik ezeket nem tudják megvásárolni, tovább csökkenne. Egyre kevesebben támogatnák ezeket a programokat az adójukkal és a szavazatukkal. Jelentős empirikus támogatása van annak a gondolatnak, hogy a kizárólag a „szegényeknek” szóló közszolgáltatások maguk is „szegényes” szolgáltatásokká válnak. Más szavakkal tehát, az FNA valószínűleg a legtöbb univerzális jóléti állami program halálos ítéletét jelentené.

Luxusélet

Egy másik probléma az FNA-val kapcsolatban az általános politikai legitimitáció kérdése. Az alapjövedelem szószólói szerint az ellátás minden nagykorú állampolgár számára járna. Havi 800 fontból egy fiatal személy egy ideig aránylag jól megélhet. Idővel azonban sokan ráeszmélnék majd, hogy ez a jövedelem nem fedezi a szükségleteiket. Felmerül annak a kockázata, hogy a felnőtt életüket az alapjövedelemre támaszkodva megkezdők egy jelentős része valamilyen „irreguláris” jövedelemforrásból (drogkereskedelem, prostitúció stb.) igyekezze emelni az

életszínvonalát. Az ilyen esetek, még ha aránylag ritkák is, valószínűleg jelentős érdeklődésre és elutasításra találnak majd a nyilvánosságban. Az alapjövedelem el fogja veszíteni a legitimitását azok miatt a médiariportok miatt, amelyek olyan embereket mutatnak be, akik különböző irreguláris tevékenységekből és az FNA-ból magas életszínvonalra tesznek szert. Havi 800 fontból ráadásul igen élvezetes életet lehet élni Bali tengerpartjain szörfözve. Az ily módon kialakuló politikai logika minden bizonnyal lefele irányuló nyomás alatt tartja majd az FNA szintjét.

A harmadik probléma azzal kapcsolatos, hogy szükség van-e még az emberek munkájára. A 19. században angol textilmunkások létrehozták a ludditák néven ismert mozgalmat. Leginkább általa váltak ismertté, hogy megtámadták és lerombolták azokat az új gőzhajtású szövőgépeket, amelyekről azt gondolták, hogy elveszik a munkalehetőségeiket. Az az elképzelés, hogy a technológiai fejlődés a munkaerő-kereslet csökkenéséhez vezet, véleményem szerint éppen olyan hibás ma, mint akkor volt. Éppen ellenkezőleg: a munkaerő-kereslet a gondoskodás számos területén növekszik. Európa népessége jó ideje öregszik, és noha sok idős ember megfelelő ellátásban részesül, legalábbis ami a fiziológiai szükségleteiket illeti, gyakran ők is nagyon magányosak, mivel az idősellátásban dolgozóknak nincsen idejük arra, hogy vásárolni vagy különböző szabadidős tevékenységekre kísérik őket. A kisgyermekes családok gyakran súlyos stressztől szenvednek és támogatásra van szükségük. További példák sokaságát lehetne még említeni. Egy feltétel nélküli univerzális alapjövedelem kapcsán az emberek azt kérdik majd, hogy miért fizessenek bért olyan embereknek, akik tudnának, de nem akarnak dolgozni, miközben ezeken a területen sokkal több „munkáskézre” volna szükség. Megkérdezik majd, hogy miért fizessenek havi bért valakinek, aki éppen szafarin nyaral, miközben nincs senki, aki az idős és törekeny édesanyjukat elkísérné egy sétára a parkba.

A feltétel nélküli alapjövedelem alapvető hibája a feltétel nélküliség. Ahhoz, hogy az emberek továbbra is megfizessék az adójukat mások jóléte érdekében, számos feltételnek kell teljesülnie. Ezek egyike a reciprocitás elve, vagyis az, hogy az emberek a lehetőségeikhez mérten termékeny módon hozzájárulnak a közjóhoz. A jóléti állam alapjai soha nem az altruizmusra, hanem a reciprocitásra épültek. Az ezzel az elvvel való szakítás minden bizonnyal annak a széleskörű társadalmi szolidaritásnak a felszámolásához vezetne, amin a jóléti állam alapul.

fordította: Missetics Bálint